

*EUGENIUSZ KAROL CHYŁEK,
BARBARA WĘGRZYNOWICZ
Departament Nauki, Oświaty i Techniki
Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej*

OCENA FUNKCJONOWANIA SYSTEMU DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE

System doradztwa rolniczego został zreformowany w 1990 r. Podstawowym celem zapoczątkowanych zmian było uspołecznienie doradztwa i dostosowanie go do potrzeb rolnictwa w zmieniających się warunkach gospodarowania w Polsce.

Na podstawie zarządzeń wojewodów z części Wojewódzkich Ośrodków Postępu Rolniczego zajmujących się upowszechnianiem nowoczesnej wiedzy rolniczej utworzono 49 Ośrodków Doradztwa Rolniczego, będących jednostkami budżetowymi wojewody, bez osobowości prawnej. Na bazie części zajmującej się produkcją rolniczą powstały samodzielne gospodarstwa produkcyjne. Do podstawowych zadań ośrodków w I-szej fazie rozwoju tych organizacji należało:

1. prowadzenie doradztwa w zakresie:

- efektywnych technologii produkcji rolniczej,
- zarządzania gospodarstwem rolnym,
- obowiązujących regulacji prawnych dotyczących gospodarstwa rolnego,
- wiejskiego gospodarstwa domowego,
- problemów socjalno-bytowych rodzin wiejskich,
- poszukiwania alternatywnych źródeł dochodu dla ludności wiejskiej,

2. wdrażanie i upowszechnianie wyników badań naukowych do praktyki rolniczej.

3. doskonalenie zawodowe ludności rolniczej,

4. współpraca z młodzieżą wiejską.

Rozwijający się system doradztwa oraz proces transformacji rynkowej, a także restrukturyzacja wsi i jej otoczenia spowodowały rozszerzenie zakresu zadań i świadczonych usług przez ODR. Ich nowe zadania związane są z działalnością nowo powstałych Agencji: Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa, Agencji Rynku Rolnego, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Ponadto na wniosek Departamentu Nauki, Oświaty i Techniki MRiGŻ do zadań z zakresu doradztwa rolniczego, a tym samym zakresu świadczonych usług wprowadzone zostały zagadnienia przechowywania, konfekcjonowania płodów rolnych oraz popularyzacji prostych i tanich metod przetwórstwa. W Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej o dofinansowaniu zadań z zakresu doradztwa rolniczego (Dz.U. 1994 nr 83 poz. 383) znalazły się również zadania mające na celu pomoc w organizowaniu zespołowych form gospodarowania oraz promowanie inicjatyw mających na celu organizację społeczności wiejskiej w działalności społecznej i kulturalnej.

Obecnie w 49 Ośrodkach Doradztwa Rolniczego zatrudnionych jest 4468 osób na stanowiskach doradców, z czego 2935 posiada wykształcenie wyższe. Liczba gospodarstw przypadających na 1 doradcę jest bardzo zróżnicowana w poszczególnych województwach i wynosi od 171 w woj. koszalińskim do 1190 w woj. piotrkowskim, a więc jest bardzo wysoka. Jednocześnie należy zaznaczyć, iż w wyniku przebudowy systemu doradztwa zredukowano zatrudnienie w ODR, co przy niskim uposażeniu zatrudnionej kadry spowodowało proces tzw. negatywnej selekcji, a w konsekwencji złą strukturę zatrudnienia, co w wielu przypadkach uniemożliwia pełną realizację zadań, wynikających z oczekiwań klientów doradztwa. Szczególnie dotkliwie odczuwa się brak wysoko wykształconych ekonomistów rolnych oraz specjalistów z zakresu przetwórstwa rolno-spożywczego.

Ośrodki Doradztwa Rolniczego są jednostkami budżetowymi wojewody i utrzymywane są ze środków będących w jego dyspozycji. Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej jest inicjatorem i koordynatorem zmian systemu doradztwa oraz dotuje działalność ODR w zakresie zadań uznanych za priorytetowe dla rolnictwa w danym roku. Podstawą uzyskania dotacji jest opracowanie wniosku programu doradczego. Przyznane środki przekazywane są w formie zmian budżetowych do budżetu wojewody. Najprostszym i najkorzystniejszym rozwiązaniem byłoby przekazywanie pieniędzy bezpośrednio do ODR, gdyż dokonywanie zmian w budżecie wojewody, w ciągu roku budżetowego, jest przedmiotem corocznych ustaleń z Ministerstwem Finansów, które jest generalnie przeciwne takiej formie. Ten stan utrudnia właściwy przepływ środków finansowych do ODR kierowanych przez MRiGŻ na realizację określonych zadań, unie-

możliwiając w konsekwencji niejednokrotnie ich terminową realizację, bądź wpływając na konieczność odstąpienia od ich wykonania. Brak jednoznacznych zasad regulujących tę kwestię stanowi duże zagrożenie dla dalszego rozwoju doradztwa. Jest to podstawowa kwestia dla zapewnienia dalszego rozwoju doradztwa, konieczna do uregulowania poprzez ustawę o systemie doradztwa rolniczego. Przekazywanie środków przez wojewodę nie daje gwarancji ich pełnego i terminowego uzyskiwania przez Ośrodki. W ramach swego budżetu, jak sygnalizują dyrektorzy ODR, wojewodowie zapewniają jedynie pokrycie kosztów utrzymania budynków i pensji kadry, w niewielkim stopniu troszcząc się o realizację zadań statutowych.

Równocześnie należy podkreślić, iż doskonalone są zasady przyznawania kwot dotacji przez MRiGŻ. W roku bieżącym, oprócz przygotowania formularzy wniosków programów doradczych i wskazania dziedzin priorytetowych, przesłano szczegółowe zasady opracowywania, kryteria oceny oraz kwalifikacji programów doradczych. Zgłoszone do realizacji tematy były w większości bardzo dobrze opracowane, lecz zbyt mała ilość środków finansowych uniemożliwiła ich pełną realizację.

Istnieje potrzeba systematycznego unowocześniania bazy dydaktycznej ODR, a zwłaszcza wyposażenia w sprzęt audiowizualny i komputerowy oraz w nowoczesne programy komputerowe. Jest to istotne ze względu na dodatkowe zadania, nałożone na ODR przez ustawę o Agencji Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa. Zapewnienie w pełni środków na realizację zadań, szkolenie kadry oraz wyposażenie w środki umożliwiające unowocześnienie pracy doradcy jest również niezbędnym czynnikiem dalszego rozwoju doradztwa.

W ostatnich latach nastąpił znaczny proces uspołecznienia doradztwa. W każdym z 49 ośrodków doradztwa rolniczego działa *społeczna rada doradztwa rolniczego*, a na szczeblu krajowym *Krajowa Rada Doradztwa Rolniczego* - jako organ doradczy i opiniotwórczy Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, powołany zarządzeniem Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 1992 r. W poszczególnych województwach udział społecznej rady w pracach bieżących ośrodka jest różny. Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej postawiło wymóg obowiązkowej akceptacji przez społeczną radę doradztwa rolniczego projektów zadań zleconych z zakresu doradztwa, finansowanych ze środków Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Działalność Rady pozwala na zaplanowanie pracy ośrodka doradztwa rolniczego zgodnie z oczekiwaniami i potrzebami rolników na danym terenie oraz określenie priorytetów szkoleniowych. Ten kierunek w doradztwie rolniczym powinien być dalej rozwijany.

Pracownicy Ośrodków Doradztwa Rolniczego w ciągu ostatnich 3 lat mieli możliwość doskonalenia swojej wiedzy na kursach organizowanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz inne organizacje, w tym

również międzynarodowe. Na szczególne podkreślenie zasługuje działalność Polsko-Amerykańskiego Programu Doradztwa Rolniczego. Z analizy potrzeb szkoleniowych wynika, że najwięcej kursów związanych było z zagadnieniami ekonomiki i organizacji produkcji rolniczej w warunkach gospodarki rynkowej, marketingu, wykorzystania technik komputerowych w doradztwie rolniczym. Obecnie również zgłaszane są potrzeby szkoleń z tego zakresu. Jak już wcześniej sygnalizowano, w ODR brakuje między innymi kadr z wykształceniem ekonomicznym, co w kontekście obowiązkowego opiniowania biznes-planów (wynikającego z działalności ARiMR) oraz zwiększonego zapotrzebowania na opracowywanie tych planów wśród rolników i inwestorów na rzecz otoczenia i infrastruktury wsi jest zagadnieniem ważnym, dla dalszego, pozytywnego postrzegania doradców w środowisku wiejskim i prawidłowego funkcjonowania ODR. Ponadto istnieje konieczność doskonalenia zawodowego z zakresu przetwórstwa rolno-spożywczego, funkcjonowania zespołowych form działalności gospodarczej, rozwijania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w aspekcie wielofunkcyjnego rozwoju wsi oraz współpracy z młodzieżą. Systematycznie powinny być prowadzone kursy z zakresu technologii produkcji rolniczej oraz metodyki pracy doradczej. Istnieje również pilna potrzeba przeprowadzenia na dużą skalę szkoleń doradców oraz członków społecznych rad doradztwa rolniczego na temat zagadnień związanych z integracją Polski z Unią Europejską.

W ramach systemu doradztwa rolniczego Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej posiada wyspecjalizowaną jednostkę, mającą za podstawowe zadanie prowadzenie doskonalenia zawodowego kadry doradczej - Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie. Jednak brak odpowiedniej kadry (zbyt mała liczba zatrudnionych osób), a także niedostateczna ilość środków finansowych na działalność tej jednostki powodują, że nie ma ona możliwości prowadzenia szkoleń w skali odpowiadającej potrzebom.

System upowszechniania wiedzy w rolnictwie to nie tylko doradztwo rolnicze, lecz również oświata i nauka. Te trzy ogniwa powinny stanowić całość i harmonijnie współpracować. Wytworzenie więzi pomiędzy nauką, oświatą i doradztwem jest przedmiotem dużej troski MRiGŻ. Zostało podjętych szereg przedsięwzięć w celu aktywnego włączenia w system doradztwa również instytucji resortowych, akademii rolniczych oraz szkół rolniczych. Jednak ze względu na brak ustawy o doradztwie oraz brak spójnego systemu organizacyjnego proces ten nie przebiega tak efektywnie, jak należałoby oczekiwać.

Obecnie trwają prace nad stworzeniem systemu informacji łączącego w sieć przy pomocy modemów Ośrodki Doradztwa Rolniczego, MRiGŻ, Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, a w przyszłości uczelni rolniczych, a także sieci giełd produktami rolnymi i żywnością pochodzenia rolniczego. Jest to kolejny etap związany z podniesieniem jakości usług doradczych oraz usprawnieniem przepływu informacji.

Zmiany zapoczątkowane w 1990 r. dokonały przebudowy systemu doradztwa. Obecnie za kwestię najpilniejszą należy uznać prawną regulację systemu doradztwa w Polsce, jako warunek jego dalszego pomyślnego rozwoju. Akt prawny powinien regulować zagadnienia związane z osobowością prawną ODR, ich finansowanie, a także nadać wysoką rangę zawodowi doradcy, określić kompetencje i ramowe zasady działania społecznych rad doradztwa. Ustawa o doradztwie rolniczym byłaby gwarantem utrzymania dotychczasowych, korzystnie postrzeganych przez rolników i środowisko wiejskie, przemian w systemie doradztwa oraz umożliwiłaby dalsze doskonalenie usług doradczych, odpowiadające oczekiwaniom klientów doradztwa i przemianom, jakie zachodzą w gospodarce kraju. Opracowany akt prawny powinien określać również rolę i miejsce MRiGŻ w systemie doradztwa.

W okresie przygotowań związanych z wejściem Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej stoją przed doradztwem nowe zadania. Zapisy w „Strategii dla Polski” oraz w „Założeniach polityki społeczno - gospodarczej dla wsi i rolnictwa do roku 2000” określają miejsce i rolę doradztwa w procesach zapewniających wielofunkcyjny rozwój wsi i podniesienie poziomu rolnictwa. Pełnienie roli czynnika stymulującego dalszy rozwój wsi polskiej wymaga dużych nakładów finansowych i odpowiedniej strategii działania. Konieczne jest zatem zapewnienie właściwej bazy dla doradztwa i kontynuacja ustawicznego doskonalenia zawodowego kadry doradczej, a także zwiększenie liczby doradców, co powinno umożliwić realizację przewidywanych, zwiększonych zadań, stawianych przed doradztwem.